

ВІД РЕДАКЦІЇ

Історики Європи віддавна звертались до теми Голокосту. Останніми десятиліттями це питання привертає увагу зокрема й тому, що відповідальність за пам'ять безневинних жертв геноциду євреїв, котрі були громадянами різних країн, покладено в основу історичної пам'яті про Другу світову війну держав-членів ЄС. Тож доробок учених Заходу у вивченні різноманітних аспектів Голокосту є значним, а дослідження тривають. Одним із порівняно нових трендів студій у цій царині є «жіноча історія». Саме в контексті цього напряму триває вивчення геноциду європейських євреїв у гендерному ракурсі (гендерцид).

Студії Голокосту в Україні розвиваються уже кілька десятиліть. Можна сказати, що на сьогодні вже виписано основні «тримальні стіни» гранд-нарративу, що час від часу доповнюється роботами молодих дослідників. Поступу у вивченні геноциду євреїв сприяє чимала полиця спогадів і збірників документів, що також розширюється.

Проте, з іншого боку, ситуація не така вже й оптимістична. Передусім тому, що більшість праць, які виходять з-під пера вітчизняних дослідників, є нарративними за своїм характером. Це закономірний наслідок того, що старт у цій царині дослідження був, порівняно з багатьма іншими державами Заходу, відверто запізнілим (результат довготривалого замовчування Голокосту в СРСР, як, до слова, й Голодомору).

Відтворення «фактологічних рядів», що триває, є, певна річ, завданням імперативним. Водночас цей закономірний процес певною мірою перешкоджає осмисленню тих проблем, що передбачає не так зосередження уваги на конкретній події чи фактах, як їх узагальнення. Іншими словами, йдеться про концептуалізацію досліджень, спроби «перерости» фіксування уваги на статистиці вбивств, конкретних сюжетах поневірян у гетто тощо. Адже осмислення перебігу «остаточного розв'язання єврейського питання» дає можливість, з одного боку, узагальнювати, з іншого, визначати особливе в тому механізмі дискримінації і знищення, який застосував Третій райх і його союзники у процесі геноциду євреїв.

Запланувавши спеціальне число журналу «МІКС», редакційна колегія запропонувала потенційним авторам низку тематичних напрямів, які вважаємо перспективними для дослідження. Ішлося, зокрема, про міський простір у час геноциду (чим є його «тканина» – сховком чи пасткою для жертв?), реакцію сусідів на Голокост, та й навіть глибше – зміни, яких зазнали міста внаслідок Голокосту. Ми мали надію, що науковці спробують проаналізувати спорожнілі простори міст та їхнє нове етнічне «обличчя». Така

проекція могла б, наприклад, допомогти дати відповідь на запитання, чому колишні штетли не просто зникли як явище, а й часто-густо не представлені навіть як символ у просторах сучасних містечок України. За цим мовчанням – забуті громади, які колись становили етноконфесійну більшість, втрачені підприємства, зниклі релігійні та культурні практики. Така проекція створює місток для розмови про місця (не)пам'яті і, що не менш важливо, про причини колективної амнезії. При цьому йдеться не тільки про політику держав (СРСР зокрема), а й про те, чому не знайшлося небайдужих людей, які б посприяли належному облаштуванню місць масових розстрілів, а отже – поверненню євреїв у мікро- та макропам'ять.

Тобто редакційна колегія мала на меті створити платформу для діалогу дослідників, які б представили свої напрацювання у дослідженні Голокосту й водночас відгукнулися б на ті тематичні напрями, які відкривають «шлюзи» для нових проекцій у вивченні геноциду євреїв і пам'яті про жертв Голокосту.

Що ж ми маємо в підсумку?

Цей випуск складається з двох частин. У першій частині подано інтерв'ю з науковцями: Віталієм Нахмановичем, провідним науковим співробітником Музею історії м. Києва, Анатолієм Подольським, директором Українського центру вивчення історії Голокосту, і Ярославом Грицаком, професором Українського католицького університету. Погляди цих істориків можуть різнитись, але в дечому вони єдині: вивчення Голокосту, вшанування пам'яті жертв є важливими питаннями для українського державного будівництва.

Що ж до другої частини журналу, то насамперед зауважимо широку географію статей, які присвячено Дніпру, Херсону, Рівному, Львову, Острогу. Звертаємо увагу на міждисциплінарні тексти, що є на межі історії та літературознавства (стаття Івана Монолатія про Львів у романі «Танго смерті» Юрія Винничука), історії та економіки (дослідження Петра Долганова про економічні мотиви, які впливали на перебіг Голокосту).

Статті Анни Медведовської і Христини Семерин належать до напряму «історія пам'яті» та ілюструють два локальні історії – відповідно Дніпра та Острога. Різні контексти, різні ступінь активності місцевих громад. А втім, спільні риси також можна знайти.

Статті Юрія Капаруліна (про херсонське гетто) та Романа Михальчука (про місця вбивств євреїв у м. Рівне під час Голокосту) є радше фактографічними, аніж аналітичними. Однак вони заповнюють сумнозвісні «білі плями», яких не бракує.

У журналі вміщуємо також мапу, на якій візуалізовано дані щодо стану меморіалізації місць убивств євреїв у сучасній Івано-Франківській області, люб'язно надані історикинею Любов'ю Соловкою. На нашу думку, такий спосіб подання інформації є набагато ефективнішим, тож упроваджуватимемо цю практику й надалі.

Ми вдячні фундації «Українсько-єврейська зустріч», яка підтримала нашу ініціативу. Наскільки нам вдалося реалізувати задумане – зроблять висновок читачі.